

Asia: VN/12531/2021

LAUSUNTOPYYNTÖ VAMMAISPALVELULAINSÄÄDÄNNÖN UUDISTUKSESTA

Lausunnonantajan tausta

1. Vastaaajan taustaorganisaatio

Vammaisjärjestö

Yleistä hallituksen esitysluonnoksesta

2. Ovatko esitysluonnoksen pykälät selkeitä?

Ei kantaa

Perustele tarvittaessa kantasi

-

3. Tukevatko pykälien perustelut hyvin lain soveltajaa?

Ei kantaa

Perustele tarvittaessa kantasi

-

4. Vahvistaako esitys vammaisten henkilöiden yhdenvertaisuutta?

Ei kantaa

Perustele tarvittaessa kantasi

-

5. Lisääkö esitys vammaisten henkilöiden osallisuutta yhteiskunnassa?

Ei kantaa

Perustele tarvittaessa kantasi

-

6. Parantaako esitys vammaisen henkilön mahdollisuuksia saada yksilöllisen tarpeensa mukaisia palveluita vamman tai sairauden laadusta riippumatta?

Ei kantaa

Perustele tarvittaessa kantasi

-

7. Mitä haluaisit ehdottomasti säilyttää esityksessä ja miksi (asiakokonaisuus, pykälä, kohta perusteluissa tms.)? Mainitse avovastauksessa (lyhyesti) enintään kolme asiaa.

-

1.

-

2.

-

3.

-

8. Mitä haluaisit ehdottomasti poistaa tai muuttaa esityksessä ja miksi (asiakokonaisuus, pykälä, kohta perusteluissa tms.)? Mainitse avovastauksessa (lyhyesti) enintään kolme asiaa.

-

1.

-

2.

-

3.

-

9. Ottaako esitys riittävästi huomioon vammaisten lasten tarpeet?

Ei kantaa

Perustele tarvittaessa kantasi

-

10. Voidaanko esityksen mukaisilla palveluilla vastata kattavasti hengityshalvauspotilaiden palvelutarpeisiin?

Ei kantaa

-

Soveltamisala

11. Onko lain soveltamisala tarkoituksenmukainen?

Ei

Perustele tarvittaessa kantasi

Reumaliitto pitää ikääntymisrajausta erittäin ongelmallisena yksilöiden oikeuden toteutumisen kannalta. Vaarana on, että sairauden etenemisestä johtuva toimintakyvyn heikkeneminen ja vammautuminen määritellään johtuvaksi korkeasta iästä, vaikka kyse on sairauden etenemisestä.

Reumaliittoon tulleiden yhteydenottojen perusteella tälläkin hetkellä oikeutta vammaispalveluihin tulkitaan yksilön kannalta epäedullisesti kunnissa. Näemme, että ikääntymisrajaus tulee hankaloittamaan vammaisten ihmisten palveluiden saantia entisestään. Se voi johtaa esimerkiksi erilaisiin tulkintoihin iän merkityksestä ihmisen terveydentilassa.

Jopa hallituksen esityksessä kirjataan lukuisia eri kohtia, joissa ikääntymisrajaus tulee heikentämään ihmisten tilannetta. Pääasiallisesti tämä johtuu ihmisten siirtämisestä vammaispalveluista sosiaalihuoltolain mukaisiin palveluihin.

Esimerkiksi, ikääntymisrajauksen vuoksi osa asumispalveluiden ja liikkumisen tuen asiakkaista siirtyy vammaispalveluiden käyttäjistä sosiaalihuoltolain palveluiden käyttäjiksi. Tämä lisää merkittävästi näiltä asiakkailta perittäviä asiakasmaksuja. Pahimmillaan taksia liikkumiseensa tarvitseva henkilö voisi joutua maksamaan kaikki matkansa itse. Olettaen, että henkilö tarvitsee kuukaudessa 3–4 edestakaista matkaa, jonka hinnaksi arvioidaan 25 euroa /matka, henkilölle voisi tulla lisäkuluja jopa 150–200 euroa kuukaudessa.

Asunnon muutostöiden osalta sosiaalihuoltolain mukaisissa palveluissa oleva harkintavalta palvelun myöntämisessä sekä siihen mahdollisesti liittyvä tulo/varallisuusharkinta voisi merkitä sitä, että jotkut muutostöiden tarvitsijat joutuisivat maksamaan muutostyöt itse kokonaan tai osittain.

Vammaispalveluista sosiaalihuoltolain mukaisiin asumispalveluihin siirtyvien asiakkaiden taloudellinen tilanne heikkenee esityksen mukaan selvästi lähes kaikilla tulotasoilla. Asiakkaiden taloudellinen tilanne heikkenee noin 400–1 500 eurolla kuukaudessa (eläketasoilla 838–4 000 euroa kuukaudessa), mikäli asiakas tarvitsee laajasti palveluita.

Henkilökohtaisen avun osalta ikääntymisrajaus on ollut voimassa jo aiemmin. Sen asiakkaista noin kolmasosa on ollut 65 vuotta täyttäneitä. Kynnys saada henkilökohtaista apua vammaispalveluna on

jo nyt liian korkea. Reumaliitto näkee, että ehdotettu aiempaa tarkempi vammaisen henkilön määrittely johtaa siihen, että henkilökohtaisen avun saajien määrät tulevat entisestään vähenemään. Näin suurempi osa ihmisistä myös tulee jäämään ilman tarvitsemaansa apua.

Reumaliitto on huolissaan näiden ihmisten tilanteesta. Toteutuessaan esitys heikentää vammaisten henkilöiden oikeusturvaa ja luottamusta viranomaistoimintaan. Lisäksi korostamme, että on todennäköistä, että ainakin osan kohdalla heikennykset tarkoittavat lisääntyvää tarvetta toimeentulotukeen. Ikääntymisrajaus ei siten myöskään tarkoita vain säästöjä, vaan kustannuksia siirtyä toisaalle.

Näemme, että lakiin ei ole hyvä tehdä ikääntymisrajausta. Aivan vähintään jo myönnetyiden vammaispalveluiden tulee pysyä myös ikääntyneillä ihmisillä voimassa ja ikääntymisrajausta alettaisiin soveltaa vasta uusiin asiakkaisiin.

Palvelut

12. Ottavatko valmennusta, henkilökohtaista apua ja erityistä tukea koskevat säännökset kokonaisuutena arvioiden riittävästi huomioon eri tavoin vammaisten henkilöiden tarpeet?

Ei kantaa

Perustele tarvittaessa kantasi

-

13. Onko valmennusta koskevien pykälien (7-8 §) sisältö tarkoituksenmukainen?

Ei kantaa

Perustele tarvittaessa kantasi

-

14. Esityksessä ns. kuntouttavan varhaiskasvatuksen järjestäminen vammaispalvelulain mukaisena valmennuksena edellyttää palvelun maksuttomuudesta säätämistä varhaiskasvatuksen asiakasmaksulaissa ja kuntien menettämän asiakasmaksutulon korvaamista kunnille vuosittain osana tähän esitykseen käytettävissä olevaa valtionosuutta.

Onko varhaiskasvatuksen järjestäminen vammaispalveluna tarkoituksenmukaista?

Ei kantaa

Perustele tarvittaessa kantasi

-

15. Onko henkilökohtaista apua koskevien pykälien (9-11 §) sisältö tarkoituksenmukainen?

Ei kantaa

Perustele tarvittaessa kantasi

-

16. Onko erityistä tukea koskevien pykälien (12-13 §) sisältö tarkoituksenmukainen?

Ei kantaa

Perustele tarvittaessa kantasi

-

17. Onko erityisestä osallisuuden tuesta tarpeellista säätää palveluna (12 § 2 mom. 1 kohta)?

Ei kantaa

Perustele tarvittaessa kantasi

-

18. Onko tuesta päätöksenteosta tarpeellista säätää palveluna (12 § 2 mom. 2 kohta)?

Ei kantaa

Perustele tarvittaessa kantasi

-

19. Onko vaativasta moniammatillisesta tuesta tarpeellista säätää palveluna (12 § 2 mom. 3 kohta)?

Ei kantaa

Perustele tarvittaessa kantasi

-

20. Onko asumisen tuen pykäläkokonaisuus (14-17 §) tarpeenmukainen?

Ei kantaa

Perustele tarvittaessa kantasi

-

21. Onko säännös vammaisten lapsen asumisesta kodin ulkopuolella tarkoituksenmukainen?

Ei kantaa

Perustele tarvittaessa kantasi

-

22. Onko lyhytaikaista huolenpitoa koskeva pykälä (18 §) sisällöltään tarkoituksenmukainen?

Ei kantaa

Perustele tarvittaessa kantasi

-

23. Onko päivätoiminnasta (19 §) tarkoituksenmukaista säätää vammaispalvelulaissa?

Ei kantaa

Perustele tarvittaessa kantasi

-

24. Onko tarkoituksenmukaista, että työtoiminnasta ja työllistymistä tukevasta toiminnasta ei säädetä vammaispalveluissa, jos niistä säädetään sosiaalihuolto- tai muussa laissa?

Ei kantaa

Perustele tarvittaessa kantasi

-

25. Onko liikkumisen tuen toteuttamistapoja tarpeellista monipuolistaa 22 §:ssä ehdotetulla tavalla?

Kyllä pääosin

Perustele tarvittaessa kantasi

Reumaliitto kannattaa liikkumisen tuen joustavuutta ja lisäyksiä.

Olemme kuitenkin huolissamme lain kirjauksesta, että liikkumisen tuki voidaan toteuttaa yhdellä tai useammalla eri toteuttamistavalla. Liikkumisen toimintamuodot eivät siis ole hyvinvointialueita velvoittavia vaan ainoastaan mahdollistavat erilaiset toteutusmuodot. Lisäksi perusteluissa tulisi painottaa enemmän vammaisen henkilön yksilöllisten liikkumistarpeiden ja näkemyksen huomioimista toteuttamistapojen valinnassa. Edellä mainitut puutteet voivat johtaa siihen, että käytännössä vammaisille ei tarjotakaan eri vaihtoehtoja. Lisäksi tämä johtaa eriarvoisuuteen eri hyvinvointialueilla asuvien vammaisten kesken.

Reumaliitto tuo esiin myös, että kun liikkuminen toteutetaan henkilökohtaisen avun tai saattajan avulla, tulee apua olla tosiasiallisesti saatavilla huomioiden myös eri vuorokauden ajat ja tarve liikkua lyhyellä varoitusaikalla.

Hyvinvointialueilla tulisi kehittää liikkumisen tuen palveluita yhteistyössä liikkumisen tukea käyttävien vammaisten henkilöiden ja järjestöjen kanssa.

26. Mikä on näkemyksenne liikkumisen tuen määrää (23 §) ja laajuutta (24 §) koskevista säännöksistä?

Reumaliitto kannattaa liikkumisen tuen joustavuutta ja lisäyksiä. Liitto pitää kuitenkin tärkeänä sitä, etteivät määritellyt minimimäärät muodostaisi käytännössä maksimia niitä hakeville ihmisille. Lisäksi korostamme, että hyvinvointialueilla tulisi kehittää liikkumisen tukea yhteistyössä niitä käyttävien vammaisten henkilöiden ja järjestöjen kanssa.

Reumaliitto on huolissaan ikääntymisrajauksen vaikutuksista liikkumisen mahdollisuuksiin. Vaikeavammaisten kuljetuspalvelussa oli vuonna 2019 noin 90 000 asiakasta. Yli 65-vuotiaita asiakkaita oli lähes 58 000 vuonna 2019 ja lähes 57 000 vuonna 2020. Ikääntymisrajauksen vuoksi osa näistä henkilöistä siirtynee sosiaalihuoltolain perusteella järjestettäviin matkoihin. Vammaispalvelulain mukaan vaikeavammaisten kuljetuspalvelut ovat olleet subjektiivinen oikeus, kun taas sosiaalihuoltolain mukaiset liikkumisen tuen palvelut ovat harkinnanvaraisia ja määrärahasidonnaisia. Tämä tulee vähentämään myönnettävien matkojen määrää ja muuttaa aluetta, jolla matkoja voi tehdä. Lisäksi sosiaalihuoltolain mukaisista liikkumisen tuen palveluista voidaan periä hyvinvointialueen päättämä maksu, mikä lisää asiakkaan kustannuksia.

27. Onko taloudellista tukea koskeva pykälä (25 §) tarkoituksenmukainen?

Ei kantaa

Perustele tarvittaessa kantasi

-

28. Vammaispalvelulaki käsitellään eduskunnassa syksyllä 2022. Tavoitteena on lain voimaantulo 1.1.2023. Siirtymäsäännöksillä on tarkoitus antaa hyvinvointialueille aikaa lain toimeenpanoon. Alkuvaiheessa päätösten muuttaminen uuden lain mukaisiksi vaatii paljon taloudellisia- ja henkilöstövoimavaroja. Tämän vuoksi uudet erityistä osallisuuden tukea ja tuettua päätöksentekoa koskevat säännökset tulevat voimaan vasta 1.1.2025.

Helpottavatko voimaantulo- ja siirtymäsäännökset (33 ja 34 §) lain toimeenpanoa?

Ei kantaa

Perustele tarvittaessa kantasi

-

Kehitysvammalaki

29. Vastaavatko kehitysvammalain (muutettuna) voimaan jäävät itsemääräämisoikeuden vahvistamista ja perusoikeuksien rajoittamista koskevat säännökset riittävästi väliaikaiseen sääntelyn tarpeeseen?

Ei kantaa

Perustele tarvittaessa kantasi

-

Laki sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista

30. Ovatko sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista annettuun lakiin ehdotetut muutokset tarkoituksenmukaisia?

Ei kantaa

Perustele tarvittaessa kantasi

-

31. Onko ehdotus vammaisen lapsen kodin ulkopuolisesta asumisesta perittävästä maksusta mielestäsi onnistunut?

-

Mikäli vastasit EI, miten säätäisit maksun perusteista?

-

Esityksen vaikutukset

32. Antavatko esityksen arvioidut ihmisvaikutukset (vammaiset lapset ja aikuiset, iäkkäät henkilöt) oikean kuvan uudistuksen vaikutuksista?

Ei kantaa

Perustele tarvittaessa kantasi

-

33. Onko arvio esityksen kustannus- ja henkilövaikutuksista mielestänne realistinen?

Ei kantaa

Perustele tarvittaessa kantasi

-

34. Muut vapaamuotoiset huomiot esityksestä.

Reumasairaudet ovat tuki- ja liikuntaelinsairauksia, joiden tyypillisimpiä oireita ovat nivelten jäykkyys, aristus, kipu ja turvotus. Useimmiten reumasairauksien oireet tulevat käsien tai jalkojen niveliin tai molempiin yhtä aikaa. Oireet aiheuttavat tyypillisesti toimintakyvyn heikentymistä tuki- ja liikuntaelimissä. Tulehdukselliset reumasairaudet ovat luonteeltaan eteneviä ja huonosti hoidettuna voivat vammauttaa.

Reumaliittoon on tullut useita yhteydenottoja kuntien erilaisista tulkinnoista koskien ihmisen vammaisuutta. Näissä tilanteissa henkilö on esimerkiksi vanhassa kunnassa todettu oikeutetuksi vammaispalveluihin, mutta muuttaessaan toiseen kuntaan, uusi kunta onkin evännyt kaikki vammaispalvelut. Ihmiset ovat siis todella eriarvoisessa asemassa asuinpaikastaan riippuen. Tähän täytyy kiinnittää erityistä huomiota hyvinvointialueilla.

Käynnissä olevan sote-uudistuksen ja vammaispalvelulain nopean toimeenpanon myötä on riskinä, että vammaispalveluihin tulee katkoksia. Esimerkiksi asumiseen liittyvät asiat jakautuvat jatkossa hyvinvointialueiden ja kuntien kesken eli niiden on yhteistyössä huolehdittava siitä, että vammaisilla henkilöillä on asianmukaiset asunnot ja asumisen tuki. Näitä uhkia on tärkeä ennakoida ja varmistaa palveluiden saatavuus myös muutostilanteessa.

Jokaisen vammaisen henkilön tilanne on yksilöllinen riippuen hänen toimintarajoitteistaan, elämäntilanteestaan, toimintaympäristöstään ja yksilöllistä tarpeistaan. Parhaan avun saamiseksi vammaisen henkilö ja tarvittaessa hänen läheisensä on otettava mukaan palvelukokonaisuuden suunnittelemiseen. Uusi lakiluonnos korostaakin asiakkaan osallisuutta ja asiakassuunnitelmien tekoa, mikä on hyvä asia. Liitto nostaa esiin kuitenkin huolen siitä, kuinka sosiaalityöntekijöitä/viranhaltijoita riittää tähän työhön ja ymmärtävätkö kaikki asiakassuunnitelmien huolellisen tekemisen tärkeyden. Ideaalitilannehan olisi, että jopa sama työntekijä säilyisi.

Vammaispalvelulain 5 pykälän 1 momenttiin ehdotetaan lisättäväksi säännös siitä, että lähtökohtana vammaispalveluissa olisi aina toistaiseksi voimassa oleva päätös. Vammaispalvelut ovat välttämättömiä vammaisille henkilöille. Lisäksi vammaisten henkilöiden palvelutarve on pääsääntöisesti pitkäaikaista. Siksi on tärkeää, että vammaisen henkilö voi luottaa päätöksen pysyvyyteen.

Reumaliitto kannattaa päätösten tekemistä lähtökohtaisesti toistaiseksi voimassa oleviksi. Niin säästetään voimavaroja monella taholla. Palveluja hakevien ihmisten ja heidän läheistensä ei tarvitse täyttää hankalia hakemuksia liitteineen, ammattilaisten aikaa voidaan käyttää muuhun kuin hakemusten liitteiksi vaadittavien lääkärintlausuntojen tekemiseen, eikä hakemusten viranomaiskäsitelyyn kulu samalla tavalla tulevaisuudessa aikaa.

Esityksessä ehdotetaan, että subjektiivisissa oikeuksissa valittaminen korkeimpaan hallinto-oikeuteen edellyttäisi valituslupaa. Valituslupamenettelyä korkeimpaan hallinto-oikeuteen tulee arvioida oikeusturvan näkökulmasta uudelleen.

Vammaisten henkilöiden yhdenvertaista oikeusturvaa heikentää tällä hetkellä jo se, että hallinto-oikeudet antavat hyvin erilaisia ratkaisuja. Tästä syystä subjektiivisten oikeuksien kohdalla tulisi mahdollistaa valitusoikeus korkeimpaan hallinto-oikeuteen yhdenmukaisen oikeuskäytännön saamiseksi.

Esitettävä vammaispalvelulaki sisältää joustavana ja tarvelähtöisenä lakina monia tulkintaa vaativia ilmaisuja. Ylimmän tuomioistuimen linjauksille tulee olemaan erityisen suuri tarve, vaikka joiltain osin voitaisiinkin hyödyntää nykyisen vammaispalvelulain aikaista oikeuskäytäntöä.

Vammaisten henkilöiden luottamuksen suojaa murentaa jo tällä hetkellä se, että lainvoimaisesta päätöksestä huolimatta toimeenpanevat viranomaiset eivät välttämättä toteuta palveluita siten kuin päätöksessä on esitetty. Sanktioita viranomaistoiminnan laiminlyönteihin ei ole ja valvontamekanismit ovat puutteelliset. Toimiin tämän asian korjaamiseksi tulee ryhtyä.

Esimerkiksi, ihminen voi vuosia joutua taistelemaan kuntansa kanssa oikeudestaan vammaispalveluihin. Valituksen myötä hallinto-oikeus toteaa kunnan toiminnan vääräksi. Kunta ei kuitenkaan välitä hallinto-oikeuden päätöksestä ja jatkaa omaa tulkintaansa hyläten henkilön vammaispalvelut. Toiminta antaa irvokkaan kuvan oikeusjärjestelmästä. Lisäksi se on äärimmäisen raskasta vammaiselle henkilölle ja kuluttaa resursseja järjestelmässä. Nämä seikat korostavat myös sitä, että subjektiivisissa oikeuksissa on perusteltua saada yhdenmukaista oikeuskäytäntöä toimeenpanon tueksi.

Liittoon tulleiden yhteydenottojen perusteella yksi ongelma on eri lakien väliin putoaminen. Kunnan mielestä henkilö ei ole oikeutettu vammaispalveluihin. Mutta hän ei myöskään saa palveluja sosiaalihuoltolain nojalla, tai saa niitä minimaalisesti. Lopulta lukuisten eri hakemusten ja selvitysten sekä valitusten jälkeen ihminen voi edelleen olla täysin ilman apua. Reumaliitto korostaa, että ihmisen tarvitessa tukea ja palveluita, tärkeintä on se, että hän saa apua. Toissijaista tulisi olla se, minkä lain nojalla palveluita myönnetään.

Reumaliitto pelkää, että ikääntymisrajauskella tehtävä muutos tulee aiheuttamaan maksuvaikeuksia ja velkaantumisia palveluita tarvitsevien ihmisten kohdalla. Lisäksi on suuri riski siihen, että ihmiset tulevat putoamaan kokonaan pois palveluiden piiristä. Haasteen asiaan tekee myös se, että monet ihmiset eivät tiedä, että heidän olisi mahdollista hakea apua esimerkiksi liikkumiseen sosiaalihuoltolain nojalla. Peräänkuulutamme hyvinvointialueilta ihmisten neuvontaa palveluissa.

Reumaliitto näkee, että lailla on suuri merkitys vammaisten ihmisten elämässä. Siksi lain toimeenpanoa tulee seurata ja kiinnittää erityistä huomiota vammaisten henkilöiden palveluiden ja oikeuksien toteutumiseen.

Seppälä-Saukkonen Miranna
Suomen Reumaliitto ry